

United Nations
Nations Unies

International
Criminal Tribunal
for the former
Yugoslavia

Tribunal Pénal
International pour
l'ex-Yougoslavie

Međunarodni
krivični sud za
bivšu Jugoslaviju

Press Release . Communiqué de presse . Saopštenje za javnost

(Isključivo za medije. Nije službeni dokument.)

TRIAL CHAMBERS

CHAMBRES DE 1ere INSTANCE

PRETRESNA VIJEĆA

Hag, 2. avgusta 2001.

OF/P.I.S./609-t

RADISLAV KRSTIĆ JE PRVA OSOBA KOJU JE MKSJ OSUDIO ZA GENOCID I IZREČENA MU JE KAZNA ZATVORA OD 46 GODINA

Danas, 2. avgusta 2001., Pretresno vijeće I Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, u sastavu: sudija Rodrigues (predsjedavajući), sudija Riad i Wald su donijeli svoju presudu u predmetu Tužilac protiv Radislava Krstića. Pretresno vijeće je navelo da je "uvjereno van svake razumne sumnje da je u Srebrenici počinjen zločin genocida" i da je General Krstić kriv za zločin genocida. U nastavku ćete naći tekst sažetka presude Pretresnog vijeća I, koji je pročitao predsjedavajući sudija Almiro Rodrigues prilikom izricanja presude.

Uvod

"Neka se vrši pravda, ili će propasti svijet." govorio je Hegel. Vijeće izvršava svoju dužnost sprovođenja pravde, te time želi doprinijeti da svijet postane bolji.

Vijeće danas izriče presudu u predmetu koji je tužilac pokrenuo protiv generala Krstića za genocid odnosno saučesništvo u genocidu, progone, istrebljivanje, ubistva, kao i za prisilno premještanje odnosno protjerivanje, u odnosu na djela počinjena između jula i novembra 1995., nakon napada srpskih snaga na Srebrenicu. U trenutku pokretanja napada, general Krstić je bio zamjenik komandanta Drinskog korpusa. Drinski korpus je jedan od korpusa u sastavu Vojske Republike Srpske (često navodene kao VRS). Pitanje tačnog datuma kada je general Krstić postao komandant Drinskog korpusa bilo je predmetom posebno žučnog, ali istovremeno profesionalnog i uljudnog, sporenja među stranama, na što ću se vratiti kasnije.

Najprije bih htio da iznesem nekoliko uvodnih napomena.

Prije svega, želim da istaknem savršeno odvijanje rasprave i izvanredno držanje strana u svim prilikama tokom suđenja. Optužba i odbrana su nam u ovom predmetu na najbolji način pokazale da se saradnja i konfrontacija međusobno ne isključuju. Razmjena argumenata uvijek se odlikovala korektnošću i, posebno, visokim kvalitetom. Završne riječi optužbe i odbrane predstavljaju vrsnu pravnu i činjeničnu sintezu njihovih stajališta. Zahvaljujem svim zastupnicima i njihovim ekipama na obavljenom poslu i na atmosferi u kojoj se rad odvijao.

Želio bih odati priznanje službama tužioca u najširem smislu, naročito g. Jean-Renéu Ruez, bivšem vodi istražiteljskog tima Tužilaštva. Tu mislim i na sve one koji su, bilo sa strane optužbe ili sa strane odbrane, izlazili na teren: vještake, njihove pomoćnike, istražitelje, tehničare, vojnike, pripadnike obezbjeđenja, te na sve one koji su vidjeli, osjetili zadrž, doticali, ekshumirali, prali, vršili obdukcije i analize, a za koje nije teško zamisliti koliko je njihov nezahvalni, ali neophodni rad iziskivao strpljenja, izdržljivosti i posvećenosti.

Takođe želim da zahvalim svima onima koji su nam, na najrazličitije načine, pomagali svojih neumornim radom, često i izvan uobičajenog radnog vremena.

Želim pomenuti i osoblje Pritvorske jedinice, kao i ljekare i hirurge, kako holandske tako i srpske, koji su svojim iskustvom omogućili da se optuženom pruži njega kakvu zahtijeva njegovo zdravstveno stanje.

Adresa na Internetu: <http://www.un.org/icty>

Public Information Services/Press Unit/Služba za informiranje javnosti

Churchillplein 1, 2517 JW The Hague. P.O. Box 13888, 2501 EW The Hague. Netherlands

Tel.: +31 70 512 5356; 512 5343 Fax: +31 70 512 5355

Istakao bih, takode, rad vojnih analitičara i vještaka, g. Richarda Butlera i generala Dannatta za tužioca, kao i generala Radinovića za odbranu.

Rad svih tih ljudi omogućio je da se sasluša 128 svjedoka, od kojih je dvojicu Vijeće pozvalo *ex officio*. Ukupno je u toku postupka usvojeno više od 1.100 dokaznih predmeta (od kojih neki imaju više stotina strana).

Neću se zadržavati na detaljima koji se tiču postupka; oni su navedeni u dodatku presudi. Pomenut ću samo da je suđenje, zbog zdravstvenog stanja optuženog, moralo biti prekinuto na više sedmica početkom ove godine. No, rad Vijeća se nije prekidao jer je onoistovremeno sudilo u dva predmeta.

A sada bih prešao na ono što je svrha ove sjednice, a to je izricanje presude u predmetu *Tužilac protiv Radislava Krstića*.

Ovdje se neće čitati cijeli tekst presude već će samo biti iznesen njen sažetak, koji će Vas, generale Krstiću, i publiku, upoznati s osnovnim razlozima koji su motivirali odluku Vijeća. Naglašavam da je jedini mjerodavni tekst sama presuda u pisanom obliku (koja će biti dostupna po završetku ove sjednice) i da se ništa što ću reći ne smije shvatiti na način da može imalo promijeniti tu presudu.

Generale Krstiću, zločini za koje Vas se tereti zasnivaju se na događajima koji su uslijedili nakon napada srpskih snaga na Srebrenicu, u julu 1995. godine. Srebrenica je grad čije ime svi povezuju sa sukobom koji je poharao bivšu Jugoslaviju.

Ime koje trenutno evocira prizor hiljada ljudi u okruženju, izgladnelih, lišenih svega, čak i vode ili prilike da predahnu.

To je ime enklave koju su Ujedinjene nacije proglasile zaštićenom zonom, a koja je pala praktički bez borbe.

Srebrenica, to su i prizori kakve ne želimo vidjeti: žene, djeca i starci koje ukrcavaju u autobuse koji ih odvoze u nepoznatom pravcu; muškarci koje odvajaju od porodica i oduzimaju im svu imovinu; muškarci koji bježe, muškarci koje zarobljavaju; muškarci koji više niko nikad neće vidjeti; muškarci koji će biti pronađeni, i to samo neki, mrtvi, kao leševi nabacani u zajedničke grobnice: leševi često vezanih ruku ili s povezom preko očiju; leševi raskomadani; leševi bez identiteta... Leševi.

Srebrenica je i drugo ime za posttraumatski sindrom, sindrom od kog pate žene, djeca i starci, koji nisu mrtvi i koji već šest godina, od jula 1995., žive bez vijesti o muževima, sinovima, očevim, braći, stričevima, djedovima. Hiljade života već šest godina lišenih ljubavi i nježnosti svojih bližnjih, čiji ih duhovi progone, iz dana u dan, iz noći u noć.

U cjelini gledano, Vijeće je saslušalo mnogo dokaza koji se mogu okvalificirati kao potresni.

Zbog nasilnog karaktera događaja, zbog gotovo nepodnošljivih prizora koji su mu pokazani, zbog bola koji su izrazili svjedoci-žrtve, Vijeće je moralo uložiti veliki trud da zadrži nužnu distancu kako bi zadatak vršenja pravde obavilo nepristrasno i što objektivnije.

Vijeće je na to naročito pazilo prilikom pomnog analiziranja svog dokaznog materijala, iskaza svjedoka, te materijalnih i drugih dokaza, kako bi se uvjerilo da su dokazi kojima raspolaže dovoljni da se utvrdi da li su zločini počinjeni. Nadalje, pažljivo je ispitalo svaki potrebni element prije no što je eventualno zadržalo ovu ili onu kvalifikaciju djela koju je tužilac naveo u optužnici. I na kraju, no ne manje važno, Vijeće je pažljivo razmotrilo da li se pojedini zločin, odnosno zločini, mogu pripisati generalu Krstiću.

Vijeće u osnovi odgovara na tri pitanja: o kojim je činjenicama riječ? koja se krivična djela mogu prihvatiti? može li se general Krstić smatrati krivim za neki od tih zločina?

Slijedi rezime zaključaka do kojih je došlo Vijeće u vezi sa ta tri pitanja.

Napad srpskih snaga na srebreničku enklavu uslijedio je nakon više mjeseci, pa i više godina, sukobljavanja. Srebrenica je, naime, smještena u srednjem Podrinju, dijelu istočne Bosne koji je bio od posebnog interesa za obje strane.

Za bosanske Muslimane, zato što je prije sukoba stanovništvo grada bilo u većini muslimansko; zato što je grad smješten između Tuzle na sjeveru i Žepe na jugu – dva grada pod kontrolom Muslimana; zato što bi pad Srebrenice imao vrlo negativne posljedice po Sarajevo, koje je u to vrijeme bilo pod opsadom.

A za bosanske Srbe zato što se srednje Podrinje leži uz granicu sa Srbijom i zato što je bilo važno ostvariti kontinuitet teritorija pod srpskom kontrolom u Bosni, kao i sa susjednom Srbijom; i, naravno, iz razloga suprotnih razlozima bosanskih Muslimana.

U razdoblju od 1992. do 1993. godine bosanski Srbi i Muslimani često su dolazili u sukob radi kontrole nad tim područjem. Nakon nekoliko uspjeha, Armija BiH (vojska bosanskih Muslimana) morala se suočiti sa kontra-ofanzivom VRS (vojske bosanskih Srba) koja je na kraju rezultirala smanjenjem teritorije enklave na oko 150 četvornih kilometara. U martu 1993. Srebrenica je pala u okruženje. Dio stanovništva je premješten.

Dana 16. aprila 1993., Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija proglasio je Srebrenicu “zaštićenom zonom” i potpisan je sporazum između strana kojim je ona proglašena demilitarizovanom zonom, u koju je zatim poslan jedan kontingent UNPROFOR-a.

Međutim, strane su se sporile oko definicije i tumačenja izraza “demilitarizovana zona”. Bosanski Muslimani su, konkretno, smatrali da je demilitarizovan samo gradski dio Srebrenice, pa je Armija BiH u enklavu slala oružje i municiju.

Situacija ipak ostaje relativno stabilna sve do januara 1995., kada bosanski Srbi zauzimaju tvrdi stav, osobito vezano za prolaz humanitarne pomoći.

Dana 8. marta 1995. predsjednik bosanskih Srba, Radovan Karadžić, izdaje naredenje, pod imenom “Direktiva broj 7”, da se fizički razdvoje enklave Srebrenica i Žepa. Predsjednik Karadžić, u onom dijelu koji se tiče konkretno Drinskog korpusa, piše: “Svakodnevnim planskim i osmišljenim borbenim aktivnostima stvoriti uslove totalne nesigurnosti i nepodnošljivosti i bezperspektivnosti daljnjeg opstanka i života mještana u Srebrenici i Žepi.”

Na osnovu te direktive, 31. marta 1995., general Ratko Mladić izdaje i svoju direktivu, koju upućuje, između ostalih, Drinskom korpusu. U toj direktivi izložen je plan napada širokih razmjera, nazvan “Sadejstvo-95”, čiji je cilj (citiram) “na svim dijelovima ratišta odbraniti teritoriju (Republike Srpske)”, a naročito, sprečiti (ponovo citiram) “po svaku cenu” deblokadu Sarajeva. General Mladić očekuje da “bez obzira na dalji tok događaja i eskalaciju sukoba, do angažovanja kopnenih snaga UNPROFOR-a i snaga NATO verovatno neće doći osim u slučaju njihove direktne fizičke ugroženosti”. Navodi da će, tokom te operacije, snage Vojske Republike Srpske sadejstvovati “u cilju operativno-strategijskog maskiranja i popravljavanja operativno-taktičkog položaja” vodeći, naročito “aktivna borbena dejstva (..) i oko enklava Srebrenica, Žepa, Goražde.”

U proljeće 1995. dolazi do znatnog pogoršanja situacije u Srebrenici. Humanitarni konvoji se ometaju, pa i blokiraju. Čak ni holandski kontingent UNPROFOR-a ne može izvršiti redovnu smjenu svojih snaga. Neki od njihovih osmatračkih punktova primjećuju značajno pojačanje okolnih srpskih položaja. Humanitarna situacija postaje katastrofalna. 28. divizija Armije BiH, to jest vojska bosanskih Muslimana u srebreničkoj enklavi, traži da se prekine blokada. Na srpske položaje vrše se prepadi u okviru operacije “Skakavac”, a čini se i da su počinjeni zločini, između ostalog u srpskom selu Višnjica 26. juna 1995.

U međuvremenu vojska bosanskih Srba ne miruje.

Dana 31. maja 1995. zauzima jedan od osmatračkih punktova UNPROFOR-a.

Dana 2. jula 1995. komandant Drinskog korpusa, general Živanović, potpisuje naredenja u kojima se definišu planovi napada na Srebrenicu.

Dana 6. jula počinje napad, i to sa južne strane enklave.

Hiljade bosanskih Muslimana bježe prema gradu.

Snage bosanskih Srba ne nailaze ni na kakav otpor.

Dana 9. jula predsjednik Karadžić, u tim uslovima, odlučuje da zauzme sam grad.

Dana 10. jula, muslimansko bosansko stanovništvo, zahvaćeno panikom, počinje da bježi prema objektima Ujedinjenih nacija u gradu (četa Bravo) ili van grada, prema sjeveru, putem za Bratunac, u Potočare.

Komandant nizozemskog bataljona, koji se obično naziva Dutchbat, traži vazdušnu podršku, koju ne dobiva.

Dana 11. jula, general Mladić, načelnik Glavnog štaba vojske bosanskih Srba, zajedno sa generalom Živanovićem, generalom Krstićem i brojnim drugim oficirima VRS-a, trijumfalno ulazi u Srebrenicu, koju su napustili njeni stanovnici.

Uveče 11. jula, Srebrenica je mrtav grad, u rukama snaga bosanskih Srba.

Stanovnici Srebrenice i izbjeglice koje su se ondje zatekle masovno bježe prema bazi Ujedinjenih nacija u Potočarima.

No snage bosanskih Srba uskoro će otkriti da u toj masi koja hrli i natiskava se oko baze UNPROFOR-a ima veoma malo muškaraca. U Potočarima su uglavnom žene, djeca i starci.

U Potočarima ima veoma malo muškaraca zato što su muškarci, mada se zapravo ne može znati ko je to naredio ili organizovao, krenuli drugim putem. I pripadnici 28. divizije i oni koji to nisu okupili se u zaseocima Jagličić i Šušnjari sjeverozapadno od Srebrenice. Odlučili su da bježe kroz šumu u pravcu Tuzle, koja se nalazi daleko prema sjeveru, na teritoriji pod kontrolom bosanskih Muslimana. Radi se, dakle, o 10 do 15 hiljada muškaraca, koji u koloni dugoj nekoliko kilometara, kreću pješke u šumu.

No general Mladić to još ne zna, kada 11. jula poziva na sastanak u hotel "Fontana" u Bratuncu komandanta Dutchbata, pukovnika Karremansa. Sa Mladićem su brojni oficiri VRS-a, među kojima i general Živanović. No ne i general Krstić.

Osam je sati uveče 11. jula. General Mladić pita pukovnika Karremansa da li UNPROFOR može da organizuje transport stanovništva. Takođe traži da ponovo dode sa predstavnikom stanovnika Srebrenice.

Drugi sastanak je održan istoga dana u istom hotelu. I to oko jedanaest sati uveče. General Mladić je tu, sa generalom Krstićem, ali general Živanović je odsutan. Pukovnik Karremans je doveo jednog nastavnika, gospodina Mandžića, kao predstavnika stanovništva.

Ovaj put, ton i stav generala Mladića mnogo su oštiji. Kroz otvoren prozor čuje se kako neko kolje svinju. General Mladić naređuje da se na stol stavi otkinuta tabla sa zgrade opštine Srebrenice. Komandant holandskog bataljona naglašava da ima oko 15 do 20 hiljada izbjeglica i da je njihova situacija zabrinjavajuća.

General Mladić podiže ton i ponaša se prijeteće. Kaže da će organizovati transport stanovništva. Traži da Armija BiH položi oružje i zahtijeva da to ishodi gospodin Mandžić. Gospodin Mandžić uzalud pokušava da mu objasni da on nema nikakvu moć da to uradi, na što slijedi bespogovoran odgovor: "To je tvoj problem. Dovedi ljude koji mogu da obezbijede predaju oružja i spasi svoj narod od uništenja."

Sljedeći sastanak zakazan je za sutradan. Počeo je oko 10:00 sati 12. jula. Tu je opet general Mladić, zajedno sa generalom Krstićem. Tu je i pukovnik Popović, o kojem će još biti govora. Predstavnici holandskog bataljona su došli sa gospodinom Mandžićem i još dva "civilna predstavnika", gospodom Omanović, ekonomistom, i gospodinom Nuhanovićem, poslovnim čovjekom.

General Mladić ponovo insistira da je uslov preživljavanja muslimansko-bosanskog stanovništva Srebrenice taj da se položi oružje. Kaže da će obezbijediti autobuse za transport stanovništva, ali da UNPROFOR mora obezbijediti gorivo. Svima je jasno da će bosanski Muslimani morati napustiti enklavu.

Konačno, general Mladić ističe da će biti izdvojeni svi muškarci u Potočarima kako bi se pronašli mogući ratni zločinci.

Okolo podne 12. jula general Krstić daje jednom srpskom novinaru intervju pred kamerom. Nalazi se u neposrednoj blizini baze Ujedinjenih nacija u Potočarima. Iza njega se vidi kako prolaze kamioni, a takođe i autobusi. U autobuse će biti ukrcani žene, djeca i starci. Na video-filmu koji je snimio taj novinar vide se ljudi pomireni sa sudbinom. Muškarce odvajaju od žena. Tu i tamo vide se torbe, svežnjevi odjeće, nešto stvari. Malo dalje, vidi se i jedna veća hrpa. Vijeće će saznati da su to stvari

koje su sa sobom donijeli muškarci koji su se sklonili u Potočare, te da im je naredeno da te stvari ondje ostave. Vijeću je poznato da su te stvari srpske snage kasnije spalile.

Kako opisati situaciju iz perspektive bosanskih Muslimana koji su se sklonili u Potočare? Njihova situacija je dramatična.

Treba podsjetiti na granatiranje, na čijoj je meti čak i baza UNPROFOR-a u Srebrenici. Treba zamisliti na hiljade ljudi naguranih u nekoliko zgrada, bez vode, bez hrane, izuzev nekoliko bombona koje im je pred kamerama bacio general Mladić i koje su im, kako nam je rečeno, oduzeli čim se kamera udaljila. Treba zamisliti vrućinu. Treba zamisliti na desetine srpskih vojnika ili naoružanih lica koji dolaze i odlaze, dobacujući diskriminatorne uvrede. Treba vidjeti kuće u plamenu. Treba zamisliti noć koja se spušta i krike koji se pojačavaju. Svjedoci su Vijeću opisali atmosferu terora koja je vladala, silovanja, ubistva, maltretiranja, i to do te mjere da su neki od izbjeglica počinili, ili pokušali da poćine, samoubistvo.

Uveče 13. jula sve žene, sva djeca i svi starci su transportovani.

Vijeće je zaključilo da se, zbog pravnih razloga koji su objašnjeni u presudi, nije radilo o deportaciji.

No radilo se o prisilnom premještanju srebreničkih žena, djece i staraca.

Muškarci su pak sistematski izdvajani. Oni su morali ostaviti ono malo stvari što su imali sa sobom, čak i lične dokumente. Odvedeni su u jednu bijelu kuću nekoliko metara od baze Ujedinjenih nacija. Tukli su ih. Neke od njih su odveli iza kuće i ubili. Preživjele su 13. jula odveli na razna mjesta zatočenja, između ostalog i Bratunac. Oni koji su se uspjeli ukrcati u autobuse, privedeni su neposredno prije tačke izlaska sa teritorije pod kontrolom VRS-a i odvedeni na druga mjesta zatočenja (autobus, škola, hangar).

U međuvremenu, kolona, koju predvodi glavnina oružanih snaga 28. divizije, pokušava da prode kroz šumu i prede cestu koja, s istoka prema zapadu, vodi od Bratunca do Konjević Polja. U koloni je oko deset do petnaest hiljada muškaraca. Otprilike jedna trećina uspijeva da prode, među njima oko 3.000 pripadnika 28. divizije. Prvi od njih 16. jula pristižu na teritoriju pod kontrolom bosanskih Muslimana. Ostali, pod granatama i vatrom iz automatskog oružja, bivaju zarobljeni ili se sami predaju, ponekad navodnim pripadnicima UNPROFOR-a, a zapravo pripadnicima srpskih snaga koji koriste opremu ukradenu od holandskog bataljona. Neki su odmah ubijeni. Većina njih je odvedena na sabirna mjesta, kao što je, na primjer, livada u Sandićima ili na fudbalski stadion u Novoj Kasabi. Posljednja je grupa bolje prošla: kad su došli u kontakt sa srpskim snagama, došlo je do pregovora i tim ljudima je dopušteno da predu na teritoriju pod kontrolom bosanskih Muslimana.

Sveukupno, radi se o sedam do osam hiljada muškaraca koje su zarobile srpske snage i gotovo svi su poubijani. Samo je mali broj njih preživio od kojih su neki došli da svjedoče pred Vijećem i oni su opisali užase masovnih pogubljenja kojima su nekim čudom izbjegli.

Masovna pogubljenja su počela 13. jula.

Prilikom nekih od tih masovnih pogubljenja ubijen je samo manji broj ljudi, kao što je to bio slučaj u Jadru ujutro 13. jula.

Popodne 13. jula, odvijalo se još jedno pogubljenje na relativno udaljenom mjestu, u dolini Cerske. Iz te grobnice je ekshumirano 150 tijela. U njoj je pronađeno i 50 metalnih poveza, od kojih su neki još bili na zapešćima žrtava.

Krajem tog poslijepodneva, srpske snage otpočinju pravi pokolj. Veliki broj bosanskih Muslimana, njih 1.000 do 1.500 okupljeno je u skladištu u Kravici. Vojnici otvaraju vatru, bacaju granate. One koji pokušaju pobjeći, ubijaju na mjestu. Sutradan, srpske snage dozivaju one koji su eventualno preživjeli. One koji se odazovu ponekad tjeraju da pjevaju srpske pjesme, a zatim ih ubijaju. Konačno, dolazi mašina koja odvozi tijela. U prolazu otkida komad okvira vrata skladišta. Vještaci će pronaći tragove kose, krvi i komadiće ljudskog tkiva na podu i zidovima.

Dana 13. i 14. jula pogubljenja se odvijaju i u Tišći, tj. na mjestu gdje su se autobusi morali zaustaviti kako bi srpske snage provjerile da li u njima ima muškaraca i kako bi ih, ako ih ima, prisilili da izađu iz autobusa. Muškarce su potom odveli u jednu školu, a nakon što su im povezali ruke, na jedno polje. Tu su ih pogubili.

Dana 14. jula, oko hiljadu bosanskih Muslimana okupljeno je u sportskoj dvorani škole u Grbavcima (Orahovac). Stavljaju im povez preko očiju. Kamionom ih odvoze na jedno polje. Tu ih pogubljuju. Teška mehanizacija kopa jamu i prije no što su pogubljenja završena.

Od 14. jula do 16. jula, odvijaju se nova pogubljenja.

Hiljadu petsto do dvije hiljade bosanskih Muslimana zatočeno je u školi u Petkovicima. Ti ljudi su odvedeni na mjesto pogubljenja pokraj umjetnog jezera, kod brane u Petkovicima. Ruke su im vezane. Bosi su. Pogubljeni su automatskim oružjem.

Isto se desilo sa hiljadu do hiljadu dvjesto muškaraca na vojnoj ekonomiji u Branjevu. Vijeće je saslušalo svjedočenje jednog bivšeg pripadnika VRS-a, kojeg je Sud proglasio krivim za učestvovanje u tim pogubljenjima, gospodina Dražena Erdemovića. Muškarci, bosanski Muslimani, dovoženi su kamionom, mnogima od njih su bile vezane ruke, neki su imali povez preko očiju, a svi su, osim jednoga, bili u civilu. Streljački vod je pucao i pucao sve dok ih, kako se izrazio gospodin Erdemović, nisu zaboljeli prsti. Ubrzo nakon toga, isti vojnici odlaze u Pilicu. U Domu kulture Pilica zatvoreno je nekoliko stotina bosanskih Muslimana. Gospodin Erdemović i nekolicina drugih odbijaju da i dalje učestvuju u pogubljenjima. Oni odlaze u kafić preko puta Doma kulture odakle mogu čuti pucnje i eksplozije. Niko neće preživjeti. Kada su istražitelji provalili vrata Doma kulture, našli su očite tragove masakra i uslova u kojima je izvršen masakr: rupe od metaka, tragove eksploziva, mrlje krvi, tragove ljudskih ostataka posvuda, čak i visoko na zidovima i sve do bine. I ličnu kartu jednog bosanskog Muslimana koja je ondje ostala.

Taj Dom kulture je smješten uz glavnu cestu koja prolazi selom, na mjestu na kojem staju autobusi. Danas se pred Domom kulture nalazi spomen-ploča u čast... srpskih junaka koji su umrli za srpsku stvar.

Bilo je još pogubljenja, naročito u Kozluku i u Nezuku.

Čini se da je posljednje masovno pogubljenje izvršeno 19. jula 1995.

Prema procjenama vještaka, između sedam i osam hiljada muškaraca bosanskih Muslimana pogubljeno je između 13. i 19. jula 1995.

Unatoč svim naporima, nije pronađeno mnogo posmrtnih ostataka.

Zašto?

Zato što su u jesen 1995. preduzete mjere da se prikriju razmjeri zločina.

Dokazi o tome postoje prije svega zahvaljujući fotografijama iz zraka koje je pribavilo Tužilaštvo. Te fotografije su omogućile:

- s jedne strane, da se utvrde lokacije brojnih zajedničkih grobnica u vrijeme kad su izvršena pogubljenja; a

- s druge strane, da se konstatuje da su se od septembra 1995. pojavljivale nove grobnice.

Rad vještaka je omogućio da se ti podaci potvrde povezivanjem starijih i novih zajedničkih grobnica, s tim da se ove potonje uvijek nalaze u još nepristupačnijim predjelima nego one prve.

Premještanje tijela obavljeno je nepažljivo tako da su mnoga od njih pronađena raskomadana.

Ne postoji, dakle, nikakva sumnja da je postojala smišljena namjera da se sakrije postojanje zajedničkih grobnica i, prema tome, masovnih pogubljenja civila ili osoba van borbenog stroja.

II- Koja je počinjena krivična djela Vijeće prihvatilo?

Tužilac je dao pravnu kvalifikaciju svih činjenica i generala Krstića optužio da je počinio: genocid (odnosno da je bio saučesnik u genocidu); progon, i to putem ubistava, okrutnog postupanja, zastrašivanja, uništavanja lične imovine i prisilnog premještanja; istrebljenje; ubistva u smislu člana 5 Statuta; ubistva u smislu člana 3 Statuta; protjerivanje ili nehumano djelo prisilnog premještanja stanovništva.

U svojoj presudi Vijeće se izjašnjava po svim tim tačkama i zaključke donosi primjenjujući sudsku praksu Žalbenog vijeća u pogledu kumulacije krivičnih djela. Naravno, osnovno pitanje koje se postavljalo je sljedeće:

Da li je postojao genocid protiv, kako je rekao tužilac, "jednog dijela muslimanskog stanovništva Bosne, kao nacionalne, etničke ili vjerske grupe"?

Sam pojam genocida je nov i prvi put se pojavio u kontekstu Drugog svjetskog rata, a kodificiran je u decembru 1948. godine Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida. Ta konvencija je stupila na snagu 12. januara 1951.

Član 4 Statuta Međunarodnog suda, pod naslovom "Genocid", preuzeo je, riječ po riječ, definiciju iz Konvencije: "Genocid označava bilo koje od sljedećih djela, počinjeno s namjerom da se u cijelosti ili djelimično uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa kao takva." U genocidna djela ubraja se ubijanje pripadnika grupe i nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe.

Sudska praksa u pogledu genocida nije obimna. I dok je Međunarodni krivični sud za Ruandu donio više odluka o genocidu, na našem Sudu te prakse gotovo da nije ni bilo.

U ovom predmetu nije sporno da su počinjena djela nanošenja teških tjelesnih povreda i ubistva na štetu bosanskih Muslimana. Vijeće smatra da takođe nije sporno da su žrtve birane prema nacionalnoj pripadnosti, to jest, upravo zbog toga što su bile bosanski Muslimani.

Može li se, međutim, reći da je postojalo htijenje, odnosno namjera da se uništi, u cijelosti ili djelimično, grupa zaštićena Konvencijom kao takva?

Odbrana je odgovorila negativno i veoma se iscrpno i jasno o tome izjasnila u svojim pismenim podnescima, kao i u svojoj završnoj riječi. Ja ću ovdje dati samo kratak, pa time i nepotpun, rezime tih argumenata.

Odbrana ne spori da su se srpske snage okomile na vojno sposobno bosansko-muslimansko stanovništvo Srebrenice.

Ali odbrana ističe da se upravo iz tog razloga ne može govoriti o genocidu, bez obzira na razmjere počinjenih ubistava.

Odbrana prije svega napominje da su žene, djeca i starci transportovani i da nisu poubijani.

Zatim navodi da je jednom dijelu kolone, što sam malo prije pomenuo, omogućeno da prode na teritoriju pod kontrolom bosanskih Muslimana nakon pregovora. Odbrana tvrdi da se čak ne može reći ni da su meta bili svi vojno sposobni muškarci bosanski Muslimani.

Najzad, odbrana tvrdi da se, u svakom slučaju, namjera da se unište svi vojno sposobni muškarci bosanski Muslimani ne može tumačiti kao namjera da se uništi, u cijelosti ili djelimično, neka grupa kao takva, u smislu člana 4 Statuta.

Vijeće ne dijeli to stajalište.

Vijeće primjećuje da je razlog za to što su neki muškarci bosanski Muslimani iz Srebrenice uspjeli preživjeti kad su pali u ruke bosanskim Srbima nakon pada enklave slučajnost ili činjenica da snage bosanskih Srba zapravo nisu mogle spriječiti da stražnji dio kolone pređe na teritoriju pod kontrolom bosanskih Muslimana, zbog zauzetosti operacijama koje su vodile na drugim mjestima. Drugim riječima, srpske snage u tom trenutku nisu u stvari imale nikakvog drugog izbora nego da propuste ostatak kolone.

Izuzev u slučajima koje smo gore naveli, pogubljenja su imala tako masovni karakter da su dovela do nestanka vojno sposobnih muškaraca bosanskih Muslimana iz Srebrenice.

Vijeće ističe da je odluka da se ubiju svi vojno sposobni muškarci bosanski Muslimani donijeta nakon odluke o premještanju žena, djece i staraca. Dakle, srpske snage nisu mogle ne znati kakve posljedica jedna takva odluka može imati za preživljavanje grupe.

Vijeće ne kaže, niti želi sugerisati, da je prije napada na Srebrenicu, pa čak i neposredno prije pada grada, postojao genocidni plan. Međutim, sudeći prema odluci Žalbenog vijeća u predmetu *Jelisić* nije neophodno postojanje genocidnog plana. Takođe nije neophodno da je, ako takav plan postoji, između nastanka plana i njegove realizacije proteklo određeno vrijeme.

Ono što tvrdimo, na osnovu svih dokaza koji su nam predočeni, jeste to da je prvo donesena odluka da se pristupi "etničkom čišćenju" srebreničke enklave.

Uostalom, nije nerazumno konstatovati da su muškarci mogli biti odvojeni od žena, djece i staraca.

Naime, zarobljeni muškarci kasnije su mogli poslužiti kao "moneta za potkusurivanje", kao što je to često bio slučaj tokom cijelog sukoba u bivšoj Jugoslaviji.

U tom trenutku bilo je važno to da se iz enklave istjeraju svi bosanski Muslimani, uključujući žene, djecu i starce.

U svakom slučaju, iz razloga koje Vijeće nije moglo rasvijetliti, nakon toga je donijeta odluka da se ubiju svi vojno sposobni muškarci.

Rezultat je bio neizbježan: uništenje bosansko-muslimanskog stanovništva u Srebrenici.

Naime, ne radi se samo o tome da se počine ubistva iz političkih, rasnih ili vjerskih razloga, koji već sami po sebi tvore zločin progona. Ne radi se ni samo o istrebljenju vojno sposobnih muškaraca bosanskih Muslimana.

Radi se o smišljenoj odluci da se ti muškarci ubiju, koja je donijeta uz punu svijest o tome kakve posljedice će ta ubistva neizbježno imati po tu grupu u cjelini. Odlukom da se ubiju vojno sposobni muškarci u Srebrenici, odlučeno je da se onemogući opstanak bosansko-muslimanskog stanovništva Srebrenice.

Drugim riječima, s etničkog čišćenja prešlo se na genocid.

Vijeće se stoga uvjerilo da je van svake razumne sumnje u Srebrenici počinjen zločin genocida.

Naposljetku, i iz razloga detaljno obrazloženih u presudi, Vijeće smatra da su počinjena sljedeća krivična djela: genocid, progona, istrebljivanje, ubistva u smislu člana 3 Statuta, ubistva u smislu člana 5 Statuta, te prisilno premještanje bosanskih Muslimana.

Vodeći računa o mjerodavnim pravilima u pogledu kumulacije optužbi, zadržavaju se samo krivična djela genocida, progona i ubistva u smislu člana 3 Statuta.

III- Da li je general Krstić kriv za neki od tih zločina?

Posljednje pitanje na koje Vijeće treba da odgovori jeste da li se general Krstić može smatrati krivim za ta djela?

Za optužbu odgovor je “da”, a za odbranu “ne”.

Da bi utvrdilo individualnu odgovornost generala Krstića za ta djela, Vijeće je uzelo u obzir njegovu funkciju zamjenika komandanta i zatim komandanta Drinskog korpusa u trenutku počinjenja krivičnih djela. Drinski korpus je, kako sam maločas iznio, bio odgovoran za cijelu zonu u kojoj su se desili zločini.

Vijeće je, dakle, među dokazima koje su mu predočile strane, prije svega razmotrilo one koji omogućavaju da se utvrdi da li su snage Drinskog korpusa učestvovala u tim zločinima.

Ta analiza je Vijeću omogućila da zaključi da su van svake razumne sumnje snage Drinskog korpusa učestvovala, ako ne u svim krivičnim djelima, a onda barem u nekim od njih.

Međutim, ispostavilo se takode da su i druge snage odigrale ulogu, često odlučujuću, u tim događajima, a naročito u zarobljavanju i pogubljenju bosanskih Muslimana. U presudi se stoga jasno navodi da su u tome učestvovala:

- snage Ministarstva unutrašnjih poslova, poznatijeg kao MUP;
- snage koje u principu pripadaju Glavnom štabu, i to, konkretno: 65. motorizovani zaštitni puk; odnosno 10. diverzantski odred kojem je pripadao gospodin Erdemović;
- snage vojne policije;
- druge oružane snage, među kojima, nesumnjivo, i naoružani civili i rezervisti koji su uzeli oružje u ruke.

Međutim, dokazi takode navode na zaključak da su sve te snage djelovale koordinirano, organizovano i s istim ciljem. Prisustvo generala Mladića u Srebrenici, u Potočarima, pomenuto je više puta. General Mladić je u vrijeme događaja bio načelnik Glavnog štaba Oružanih snaga Republike Srpske, to jest drugi čovjek u vojnoj hijerarhiji, odmah iza predsjednika Karadžića.

Vijeće je zatim ispitalo ulogu generala Krstića u vrijeme događaja, a posebno njegovu eventualnu ulogu u zločinima.

Slijedi sažeti prikaz teza optužbe i odbrane:

Tužilac tvrdi da je general Krstić u vrijeme kad je pokrenut napad na Srebrenicu bio zamjenik komandanta Drinskog korpusa. U tom svojstvu on je učestvovao u organizovanju jedinica koje su izvele napad. General Krstić je preuzeo komandu nad korpusom najkasnije uveče 13. jula 1995. On je, dakle, smatra tužilac, odgovoran za sva krivična djela počinjena u zoni Drinskog korpusa, po članu 7(1) Statuta, što znači da je on individualno odgovoran. No tužilac tvrdi da je general Krstić takode odgovoran i kao nadređeni, po članu 7(3) Statuta.

Odbrana, pak, ističe da je general Krstić bio profesionalni vojnik, obučan u JNA, koji vjerno slijedi pravila oružanog sukoba. Odbrana nikad nije osporila:
niti prisustvo generala Krstića uz generala Mladića kad je pala Srebrenica,
niti njegovo prisustvo na dva od tri sastanka održana u hotelu "Fontana",
niti činjenicu da je general Krstić bio najprije zamjenik komandanta, a zatim komandant Drinskog korpusa, korpusa čija geografska odgovornost pokriva čitavu teritoriju na kojoj su se odvijali zločini.

No odbrana prije svega naglašava da general Krstić ni u kom slučaju nije lično počinio nijedan zločin. Ističe da ga se ne može smatrati krivim ni kao nadređenog. Prvo, napad na Srebrenicu, u čijem pripremanju je učestvovao, sam po sebi nije bio protivpravan. No, što je još važnije, teza je odbrane da je general Krstić postao komandant Drinskog korpusa tek 20. jula 1995. On je za masovna pogubljenja bosanskih Muslimana iz Srebrenice saznao tek nakon tog datuma. Njemu je, u stvari, general Mladić povjerio zadatak da vodi napad na Žepu, i to najkasnije 13. jula. General Krstić je, nastavlja odbrana, morao, dakle, promijeniti lokaciju svog isturenog komandnog mjesta, pa se tako našao u izolaciji u pogledu informacija koje je inače primao.

Naposljetku, odbrana je napomenula da general Krstić ni na koji način nije umiješan u otkapanje i ponovno zakapanje leševa.

Vijeće je pažljivo procijenilo sve te argumente.

Vijeće je pomno ispitalo sve dokaze zavedene u spis predmeta i sve iskaze, bilo osoblja Ujedinjenih nacija ili žrtava. Vijeće je pomno odvagunulo informacije pribavljene putem prisluškivanja radio veza. U tom pogledu, podsjećam da Vijeće nije uvrstilo u spis snimku u kojem se čuje glas, za koji je rečeno da pripada K.-u, a koji kaže: "Sve ih pobijte!"

To naglašavam zato što se možda moglo učiniti da je ta snimka prihvaćena kao dokazni predmet; ta uhvaćena radio-poruka nije usvojena i ne predstavlja dokazni predmet uvršten u spis.

No, Vijeće je usvojilo mnoge druge presretne radio-poruke, od kojih su neke detaljno analizirane u presudi.

Vijeće je, konačno, analiziralo izvještaje vojnih vještaka optužbe i odbrane.

I nema nikakve sumnje.

Kada ste ulazili u Srebrenicu, generale Krstiću, tog 11. jula 1995., uz bok generala Mladića, vidjeli ste prazan grad. Vi ste, dakle, znali da su njegovi stanovnici pobjegli. Vi ste zamjenik komandanta Drinskog korpusa. Vaš komandant, general Živanović, takođe je prisutan, kao i brojni drugi oficiri VRS-a.

Morali ste se zapitati kuda su otišli svi stanovnici, ako već niste znali. Jer Vaš cilj, prema Vašim vlastitim izjavama, bio je da odijelite Srebrenicu od Žepe i da enklavu svedete na područje grada. Za Vas je, dakle, bilo od izuzetne važnosti da znate gdje su se mogle nalaziti barem snage 28. divizije, jer njih ondje nije bilo.

Niste bili na prvom sastanku u hotelu "Fontana" u Bratuncu, one večeri 11. jula oko 20:00 sati.

No došli ste oko 23:00 sata na drugi sastanak.

Kazete da niste čuli skvičanje svinje koju su klali u tom trenutku. Ali, budući da ste bili tik do generala Mladića, čuli ste da razgovara arogantnim, prijetećim tonom, kako s komandantom holandskog bataljona, tako i s predstavnikom bosanskih Muslimanima, stanovnika Srebrenice, koji je tamo bio. Vidjeli ste kako je general Mladić na stol stavio tablu otrgnutu sa zgrade opštine u Srebrenici. Jasno ste čuli kako je general Mladić tražio da snage bosanskih Muslimana predaju oružje i kako je od komandanta holandskog bataljona tražio da organizuje transfer žena, djece i starijih osoba iz Potočara. Bili ste ondje, generale Krstiću, 12. jula oko 10:00 sati, kada je general Mladić rekao zvaničnicima UNPROFOR-a da će snage VRS-a organizovati transfer, ali da oni treba da obezbijede potrebno gorivo. Dobro ste čuli ton, još i više prijeteći nego prethodnog dana, kojim se general Mladić obratio osobama koje su, što ste i Vi sami znali, bile prisutne kao predstavnici bosanskih Muslimana Srebrenice.

Vi ste izdali naredjenja da se u Potočare hitno dovezu autobusi i druga prevozna sredstva.

Znali ste, barem od ranog jutra 12. jula, da duga kolona bosanskih Muslimana pokušava da pređe cestu Bratunac-Konjević Polje. U svakom slučaju, znali ste da se kolona kreće ka sjeveru, i da stoga ne predstavlja nikakvu opasnost za nastavak vaših operacija na drugu zaštićenu zonu Ujedinjenih nacija koju ste se spremali napasti.

U Potočarima dajete intervju u trenutku pristizanja prvih autobusa.

Bili ste ondje u trenutku kada muškarce počinju odvajati od žena, djece i staraca. Niste mogli a da ne vidite u kakvom se fizičkom stanju oni nalaze. Niste mogli ne primijetiti ljude koje vode prema zgradi zvanog "bijela kuća" i koji jauču pod udarcima kojima su izloženi.

Dana 13. jula, u skladu sa naredenjima koja ste primili od generala Mladića, koncentrišete se na pripremu napada na Žepu. No redovito primajte informacije.

Znate da, kada autobusi stignu na granicu zone pod kontrolom snaga bosanskih Muslimana, vojnici Drinskog korpusa tjeraju muškarce koji su se eventualno u njima mogli skloniti da iz njih izidu.

Uveče 13. jula, znate da su hiljade ljudi iz kolone zarobljene.

Uveče 13. jula - da, baš 13. jula - Vi preuzimate komandu nad Drinskim korpusom, a oko 20:30 potpisujete svoje prvo naredenje kao komandant korpusa.

Dana 14. jula krećete u napad na Žepu.

No i dalje ste savršeno informisani o tome šta se dešava u zoni sjeverno od Srebrenice.

U noći između 14. i 15. jula, snage Zvorničke brigade (jedne od brigada Drinskog korpusa) kreću se od Žepe ka Srebrenici i Vama su poznati razlozi zbog kojih to čine.

Dana 15. jula ujutro, zove Vas načelnik bezbjednosti Glavnog štaba i traži Vašu pomoć za zbrinjavanje "3.500 paketa". Ti paketi, generale Krstiću, Vi dobro znate šta to znači. Ti "paketi" su bosanski Muslimani koji će biti pogubljeni.

Vi izražavate svoje nezadovoljstvo. Taj isti oficir Vam kaže da snage MUP-a, policije Ministarstva unutrašnjih poslova, ne žele (više ne žele) da to čine. Odgovarate da ćete vidjeti šta možete da učinite.

Dana 16. jula, Vama podređeni ljudi, pripadnici Bratunačke brigade, učestvuju u masovnim pogubljenjima na vojnoj ekonomiji Branjevo.

Dana 16. jula, načelnik bezbjednosti Drinskog korpusa, čiji ste Vi komandant, nastavlja da Vas informiše o situaciji.

Vi ste pred Vijećem ustvrdili da ste nakon toga htjeli preduzeti mjere protiv tog oficira ali da ste, iz straha za posljedice kojima biste izložili sebe, a nadasve svoju porodicu, od toga odustali. Međutim, Vijeće nije pronašlo ništa što bi potvrdilo vaše riječi. I ni jedan jedini vojnik Drinskog korpusa nije bio kažnjen za ubistvo i jednog bosanskog Muslimana.

Naprotiv.

Ne postoji ništa što bi omogućilo da se ustanovi da ste učestvovali u aktivnostima usmjerenim ka prikriivanju masakra i, vezano za to, u operacijama otkopavanja leševa i njihovog ponovnog zakapanja. No kako se uopšte može zamisliti da su te aktivnosti, aktivnosti koje zahtijevaju tako velika sredstva, konkretno tešku mehanizaciju, mogle ostati Vama nepoznate?

U svakom slučaju, vidjelo se kako Vama, generale Krstiću, čestitaju na Vašoj akciji u Srebrenici.

Vi stojite pored generala Mladića kada je, u decembru 1995., organizovana svečanost za Drinski korpus.

Naposlijetku, generale Krstiću, Vi podržavate generala Mladića i suprotstavljate se predsjedniku Karadžiću kad ovaj pokušava da ga smijeni.

GENERALE KRSTIĆU, MOLIM VAS DA USTANETE

Da ste profesionalni vojnik koji voli svoj posao, Vijeće to ne osporava.

Da Vi ne biste sami odlučili da postreljate hiljade civila i nenaoružanih ljudi, Vijeće može prihvatiti: vjerovatno je neko drugi, a ne Vi, odlučio da se naredi pogubljenje svih vojno sposobnih muškaraca.

No to ne umanjuje činjenicu da ste Vi krivi, generale Krstiću.

Krivi zato što ste sa punom sviješću učestvovali u organizovanom premještanju žena, djece i staraca koji su se nalazili u Srebrenici za vrijeme napada pokrenutog 6. jula 1995. na zaštićenu zonu Ujedinjenih naroda.

Krivi ste za ubijanje hiljada bosanskih Muslimana između 10. i 19. jula 1995., bilo da se radilo o sporadičnim ubistvima, kao što je bio slučaj u Potočarima, ili o planskim ubistvima u obliku masovnih pogubljenja.

Krivi ste za nepojmljive patnje koje su pretrpjeli bosanski Muslimani, bilo da se radi o onima koji su se našli u Potočarima ili onima koji su preživjeli pogubljenja.

Krivi ste za progone kojima su bili podvrgnuti bosanski Muslimani iz Srebrenice.

Krivi ste što ste se, znajući da su žene, djeca i starci premješteni, priklonili planu masovnih pogubljenja svih vojno sposobnih muškaraca.

Stoga ste, generale Krstiću, krivi za genocid.

Pri odmjeravanju kazne koju zaslužujete, vodili smo, naravno, računa o izuzetnoj težini zločina.

Pritom smo, međutim, takođe željeli pokazati da, što se tiče zločina počinjenih na teritoriji bivše Jugoslavije, svakako postoje ljudi čija je odgovornost mnogo veća od Vaše.

Htio bih sada reći nešto u svoje lično ime. Kant je rekao da “ako se prezre pravda, život na ovom svijetu gubi svaku vrijednost.”

Smatramo da je od suštinske važnosti da se napravi razlika između onoga što bi se moglo smatrati kolektivnom odgovornošću od onoga što je individualna odgovornost. Svrha ovog Suda nije da se bavi eventualnom kolektivnom odgovornošću. Ono što nas zanima u svakom postupku na ovom Sudu jeste da ocijenimo da li dokazi koji su nam predloženi omogućavaju da se optuženi proglasi krivim. Mi želimo suditi optuženiku. Ne sudimo narodu. Tačno je da je u bivšoj Jugoslaviji bilo napada na civilno stanovništvo. Da, bilo je masakra i progona. Da, neke od tih zločina jesu počinile srpske snage. No, da parafraziram riječi jednog velikog humaniste, smatram da bi bila uvreda za srpski narod i izdaja ideje civilnog društva poistovijetiti to zlo sa srpstvom. Bilo bi, međutim, isto tako monstruozno ne dati nikakvo ime tom zlu, jer upravo to bi moglo biti uvredljivo za Srbe.

U julu 1995., Vi ste se, generale Krstiću, priklonili tom zlu.

Upravo zbog toga Vas danas ovo Vijeće proglašava krivim i izriče Vam kaznu od 46 godina zatvora.

Sjednica je završena.